

הרמב"ן הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספח"ק רמב"ן, הנמסרים מדי שבת בשבתו

פרשת מטות

מי הם ראשי המטות

וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה': (פרק ל פסוק ב)

(ב) ...וראשי המטות לבני ישראל, הם (נשיא הדגלים)*, שהעמידו אותם המטות (השבטים) על לגליתם, אחר שמתו נחשון בן עמינדב וחכריו. ואפשר שהיו (אלה) הנזכרים בפקדה הנחלה, אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ (נחשון בן עמינדב) או שהיו (אלה) אחריהם כי גם יזכר הכתוב על העתיד כי צעת חלוק הארץ יהיו הנזכרים חיים ועמלו עליהם.

מעשה חשב

* רבינו מפרש שראשי המטות הם הנשיאים. ומפרש בב' אופנים א. שהם הנשיאים הנזכרים בפרשת הנחלה (פסוקי לד יז) 'אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ'. או שהיו אחרים.

ואפשר לומר שכוונת רבינו שכתב שראשי המטות הם הנשיאים, היא לאפוקי שלא נפרש שראשי המטות הם 'הזקנים', וכמו שמוצאנו בפרשת כי תבוא (כו א) 'ויצו משה וזקני ישראל את העם, ומבאר רבינו (שם) שאחרי שהשלים משה את דבריו צוה את הזקנים שידברו גם הם עמו, ויהיו בעם לשמור כל המצוות 'כי כל עם הולך בעצת זקניו', עיי"ש. א"כ היה סברא לומר שהזקנים הם ראשי המטות, שהרי כל העם הולכים בעצת זקניו. לכן כתב רבינו שראשי המטות המה הנשיאים. וירמוז בזה כי יש לראשי המטות יד ושם בנדרים יותר משאר העם, שיחיד מומחה מתיר את הנדר.

למה שלח רק אלף למטה

וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לְמִטָּה לְצַבָּא אֲתָם וְאֵת לֵינָהֶם בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכִלְי הַקֹּדֶשׁ וְהַצִּנּוֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְיָדוֹ: (פרק לא פסוק ו)

וישלח אתם משה אלף למטה. לא שלח עם כל עם הכנען, ואף על פי שהיו המדינים עם רב והעמים בצורות גדולות מאוד. והטעם כי הנכשלים בצנות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה', על כן בחרו אנשים לדיקים ויודעים לשכניהם*.

מעשה חשב

* רבינו מיישב למה שלח משה למלחמה רק אלף למטה, ולא שלח את 'כל' עם הצבא, הרי המדינים היו רבים והערים בצורות גדולות מאוד. והטעם 'כי הנכשלים בבנות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה', ע"כ בחרו אנשים צדיקים.

אמנם לכאורה עדיין צ"ב דהרי בוודאי משש מאות אלף איש, היה יותר משנים עשר אלף איש, שהם אלף למטה שלא נכשלו בבנות מואב, וא"כ למה שלח רק אלף למטה. ואפ"ל ע"פ מה שדרשו הו"ל (פסוק פד, חזקא ברשי' דברם ב ח) עה"כ 'מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו וגו', 'רבי יוסי הגלילי אומר, 'הירא מעבירות שבידו, ולכך תלתנה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר, אומר, שמה בנה בית או נטע כרם או ארם אשה". וזה כוונת רבינו דלכן לא שלח 'כל' עם הצבא, כי הנכשלים בבנות מואב היו רבים, וכל אלה שנכשלו לא היה יכול לשלחם. אמנם לכאורה הרי בוודאי היה יותר מאלף למטה שלא נכשלו, וא"כ למה לא שלח כל אלה שלא נכשלו. דאם כן יבינו שכל אלה שנשארו נכשלו בבנות מואב, לכן בחרו רק אלף אנשים למטה, וזה יכסה על כל אלה שחזרו בשביל עבירות שבידם.

מה הפירוש אתם 'שביכם'

וְאֵתָם חָנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַעֶת יָמִים כֹּל הַיָּג וְכָשׁ וְכָל נֶגַע בְּהֵלֵל תַּתְּחַטְּאוּ בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אֲתָם וְשְׂבִיכָם: (פרק לא פסוק יט)

אתם ושביכם. שיחטאו אתם (השבויים את) צגדיהם הנוגעים בחלל*, וכל נגד וכל כלי עור* אשר צידם כדון ושראל, שלא יטמאו את העם בצגדיהם ובכליהם.

מעשה חשב

* הטעם שהיו צריכים לטהר השבויים, הרי אין העכו"ם מקבלים טומאה. מבואר ברשי"י (ד"ה אתם ושביכם) שכוונת הכתוב שהשבויים לאחר שיבואו לברית ויקבלו עליהם עול מצוות, ויטמאו אח"כ, יצטרכו לטהר. ורבינו אינו מביא דעת רש"י ומפרש באופן אחר, שכוונת הכתוב ל'בגדי' השבויים שזה כן מקבל טומאה, כדי שלא יטמאו את העם בבגדיהם ובכליהם.

ב לכן נקט רבינו 'כלי עור', דכלי עור נעשה אב הטומאה, ומטמא אדם וכלים. משא"כ כלי הדרם לא נעשה אב הטומאה ואינו מטמא אדם וכלים.

למה לא נצטוו על הגעלת כלים עד עתה

כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר-רָבָא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָּאֵשׁ וְטָהַר אֵף בְּמִי נָחָה וְתַחֲמַא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא-רָבָא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמַּיִם: (פרק לא פסוק כג)

תעבירו באש וטהר... והזהיר אותם [רק] עתה בהגעלת כלים מדין מאיסורי הגוים, ולא אמר להם זה מתחלה ככלי סיחון ועוגו שלקחו גם שללם, כמו שאמר (דברים כ ג) רק הבהמה בזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו. והטעם כי סיחון ועוגו מלכי האמורי הם, וארצם מנחלת ישראל היא, והותר להם כל שללם אפיו האסורים, דכתיב (שם ו יא) וכתים מלכים כל טוב אשר לא מלאת, ואמרו רבותינו (חולין יז) קדלי דחזירי אשתרי להו, אבל מדין לא היה משלהם ולא לקחו את ארצם, רק לנקום נקמתם הרגו אותם ולקחו שללם, ולכן נהג האיסור בכליהם*.

מעשה חשב

* הקשו האחרונים דתירוצו של רבינו א"ש רק למה לא נצטוו על הגעלת כלים מבליעיות איסור במלחמת סיחון ועוגו, דהרי הותר להם קרדלי דחזירי, אבל לא יישב אמאי לא נאמרה מצות טבילת כלים במלחמת סיחון ועוגו. וכתב ליישב בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ד"ב סימן יז) דטבילת כלים אינו רק מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, א"כ לא שייך להקשות למה לא נצטוו על זה במלחמת סיחון ועוגו, עיי"ש.

ה'מב"ן הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספח"ק רמב"ן,
הנמסרים מדי שבת בשבתו

פרשת מסעי

מעם שנכתבו המסעות, ולמה נכתבו כאן

אֵלֶּה מִסְעֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבְיָתָם בְּיַד-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: (פרק לג פסוק א)

אלה מסעי. [המעם שנמנו המסעות כאן, ולא לעיל בסוף פרשת הקת, מיד אחרי שנאמר 'זיחנו בערבות מואב', אחרי נקמת מדין שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה 'אחר תאסף אל עמדי' (לעיל לא ב), ואחרי שחלק ארץ סיחון ועוג, ובנו הערים הנזכרות, נתן דעתו לכתוב המסעות והיינו משום שבשבאו לערבות מואב - שזה היה מסע האחרון, לא ידע משה עדיין שלא יהיו עוד מסעות, אבל אחרי שנעשתה הנקמה במדין, ונאמר לו 'אחר תאסף אל עמדי, וחילקו ארצות סיחון ועוג לבני גד ובני ראובן, הבין משה שלא יהיו עוד מסעות, לכן נתן דעתו לכתוב המסעות]. ונתחזין זיה [המעם שכתב המסעות] להודיע [גודל] חסדיו של הקדוש ברוך הוא עמהם, שאף על פי שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תחשוב שהיו נעים ומטולטלין ממקום למקום תמיד, ולא היתה להם מנוחה [בין מסע למסע], אבל בכל הזמן הגדול לא הלכו אלא ארבעים ושנים מסעות, כמו שכתב הרב רש"י מדברי רבי משה הדרשן:]

[לפי הפשט של רש"י שבא לומר שלא היו נעים ומטולטלין, א"כ היה סגני שיאמר הכתוב שנמסעו מ"ב מסעות, ולמה הוצרכו לפרט שמות המקומות], והוסיף הרב במורה הנבוכים (ג נ) תועלת בדיעתם [כל שמות המקומות], לומר האורך להזכיר המסעים גדול מאלו, כי הנסים והאורות הנעשות היו אמיתיות לכל רואיהם, אך בעתיד יהיו דברים בשמעה ויכזיבם השומע. ומאותות התורה ונפלאותיה העצומות, עמידת ישראל במדבר ארבעים שנה, ומליאת המן בכל יום, והם מקומות רחוקות מן הישוב ואינן טבעיות לבני אדם [שע"פ דרך הטבע לא שייך שיהיה אדם שם], לא מקום זרע ותלנה וגפן וכמון, ואמרה התורה (דברים כט ה) 'לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם', וכל אלה אותות הם במעשה נס נראות לעין. וכאשר ידע הזורא יתבדח כי יעבור על אלה האורות מה שיעבור על דברי הימים, לא יאמינו השומעים בהם, ויחשבו כי עמידתם במדבר הזה היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני אדם שם, כמו המדברות אשר ישכנו שם בני ערב היום, או מקומות אשר יהיה שם חריש וקליר, או יש שם עשבים וצמחים למאכל בני אדם, ושיהיה במקומות ההם בורות מים. על כן החזיק מלכות בני אדם המחשבות האלה, וחזק אלה האורות כולם בזכרון המסעות, כדי שיראו אותם הדורות הבאים וידעו האורות הגדולים איך עמדו בני אדם במקומות ההם ארבעים שנה, כל אלו דבריו:]

על פי ה', על המסעות או על הכתיבה

והנה מכתב המסעות מלאת השם היא מן הטעמים הנזכרים [א]. להודיע חסדיו של מקום שלא טיילטלם ממקום למקום, אלא מעט, ב. לפרסם הנם שהיו ארבעים שנה במדבר מקום שאין בו אוכל ומים]. או מזולתו ענין לא נחלה לנו סודו, כי "על פי ה'" דבק עם "ויכתוב משה" [והנה פירושו ויכתוב משה המסעות על פי השם. ולכן יכול להיות שיש סוד בזה למה כתבן הכתוב], לא כדברי רבי אברהם שאמר שהו' דבק [שעל פי ה' דבוק] עם "למסעיהם" [ולפי פירוש כוונת הכתוב שמסעות היו על פי ה', אבל כתיבת המסעות היה על דעת משה, וזה אינו] שכבר הודיענו זה (לעיל ט כ) 'על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו' [ולמה הוצרך לכתוב עוה"פ שהיו המסעות ע"פ ה' אע"כ הוונת שכתובת משה המסעות היה על פי ה']:

מעשה השב

"רש"י הביא דברי רבי משה הדרשן, רק כדי לומר המעם שנכתבו המסעות, כמו שכתב "למה נכתבו המסעות הללו, להודיע חסדיו של מקום וכו'", ואינו מוזכר כלל שבא לפרש המעם שנכתבו "בא". ואילו רבינו הביא דברי רבי משה הדרשן, עם הוספה למה נכתבו "בא", ולא בפרשת הקת, אחר שנאמר המסע האחרון זיחנו בערבות מואב. ואפשר לומר שרש"י לשיטתו ורבינו לשיטתו, שלפי רש"י אמרין אין מוקדם ומאוחר בתורה, ולכן לא קשה למה לא נאמר בפרשת הקת, ולכן הביא רק המעם על עצם המנין. משא"כ רבינו לשיטתו שכל התורה כסדרן נכתבו, חוץ ממקומות שמפורש בכתוב שאינן כסדרן, הוכרח לפרש שפרשה זו נכתבה כסדרן, שמשא כתבן רק אחרי מלחמת סיחון ועוג.

תמצית הדברים: המעם שנכתבו המסעות כאן, ולא בסוף פרשת הקת, מיד אחרי שנאמר 'זיחנו בערבות מואב', שמשם לא נסעו עוד מסעות, היינו משום דעדיין לא ידע משה שלא יהיה עוד מסעות, ורק אחר שאמר לו הקב"ה אחרי מלחמת מדין 'אחר תאסף אל עמדי', ואחרי שחלק ארץ סיחון ועוג, שאז ידע שכבר גמר כל מה שמוטל עליו לעשות. או כתב משה המ"ב מסעות.

מעם כתיבת המסעות: לרש"י בשם רבי משה הדרשן, כדי להודיע חסדי ה', שאע"פ שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר ארבעים שנה, מ"ב לא היו נעים ומטולטלים ברציפות כל השנים הללו, אלא רובן עברו עליהם במנוחה. והוסיף הרמב"ם במורה נבוכים מעם שפירט בשמות כל המ"ב מסעות, הרי היה לומר שנמסעו מ"ב מסעות, כי לולי זאת היו הדורות הבאים עלולים להכחיש את כל הנסים והנפלאות שאירעו לישראל בירידת המן ושאר המופתים, באמרום שהנו במקומות קרובים ליישוב, או במקומות הראויים לזריעה. לפיכך פירט הכתוב את חנייתיהם, שהיו יודעים בדורות ההם כמקומות רחוקים מן היישוב, ולכן אמר הקב"ה למשה שיכתוב את המסעות כדי שידעו כמה נסים עשיתי עמהם בכל מסע ומסע.

תמצית הדברים: ביאור הכתוב ויכתוב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה', לפי האבן עזרא ע"פ ה' קאי על מוצאייהם ומסעיהם, שכל המקומות שנמסעו היו ע"פ ה', לפי רבינו על פי ה' קאי על ויכתוב משה, שכתובת המסעות היתה ע"פ ה'.

סיום דברי רבינו על חומש במדבר:

נשלב ספר הפקודים ודגלי הצבאות, ולחללים חללי הצבאות שצח והודלות, למאות ולחלפים ולצבאות, וכאשר עשה עם אבותינו הגדולות והנוראות, יחיש בימינו קץ הפללות, יבנה הבית והלשכות וגבול לפני התאווה, ויכין שם לבית דוד כסאות, ועינינו רואות, והוא ברחמינו ינקנו מנסתרות ומכל שגיאות, ויראנו מתורתו נפלאות, אמן כן יהי רצון. תם ונשלם.